

gången från industrisamhälle till senmodernt tjänstesamhälle» (s. 11), inte minst i relation till de förändrade relationerna mellan kyrka och stat. Det sker dels genom en teoretisk analys av samhällsförändringen (som utgör del 1 och 3 i undersökningen), dels genom en empirisk analys av samverkan mellan den lokala kyrkan och den lokala socialtjänsten och hur den uppfattas av aktiva inom respektive område (som alltså utgör del 2).

I den första delen berörs några olika tolkningar av den förändring av samhället och kyrkans roll som kan iaktas. En central del, menar Bäckström, är globaliseringen och de konsekvenser som den medför. En annan diskussion sker omkring kyrkan som «function and performance» (s. 30). Denna teoretiska diskussion fortsätter efter presentationen och analysen av den empiriska studien, där Bäckström bland annat lyfter fram de annorlunda förutsättningar som nu råder i Sverige, bland annat genom att samhället inte längre omfattar en enda kultur. Dessutom poängteras den förväntan som finns på kyrkan som ett slags korrelat till samhällets socialtjänst men också som självständig aktör. Det senare har efter relationsändringen fått annorlunda förutsättningar, i och med att församlingen inte längre agerar som kyrko-kommun.

Underlaget för den empiriska undersökningen är 6 ordförande i socialnämnd, 6 socialchefer och 6 socialsekreterare samt motsvarande inom kyrkan, 6 pastorskyrkorådsordförande, 6 kyrkoherdar och 6 diakoner. Spridningen är från landsbygdsområden till stad. Bäckström säger att valen har gjorts för att ge en «spegling» av förväntansbilden (s. 70). Framträdande i svaren från de kommunala företrädarna är att det finns en positiv vilja och förväntan men liten kunskap om vad församlingen kan bidra med. Bland de kyrkliga företrädarna finns en vilja att i högre grad bli räknad som en resurs för det sociala arbetet i området.

De teoretiska avsnitten ger onekligen bidrag till egen reflektion omkring den samhällsutveckling som vi ser. Den empiriska studien ger några signaler om hur verkligheten uppfattas «på fältet». Boken kan därför tjäna som inspirationskälla till samtal lokalt inom församlingen och för arbetet i relation till kommunen.

Lennart Ahlbäck

Michael Walsh (ed.): *Dictionary of Christian Biography*. 1250 sid. Continuum, London & New York 2001.

Dictionary of Christian Biography är ett uppslagsverk om drygt 6500 kvinnor och män som på olika sätt bidragit till kristendomens historia, eller vilkas liv har påverkats av kristendomen. Verket omfattar tiden från

strax efter Nya testamentet till vår egen tid — dock finns inga levande personer med i uppslagsverket — och artiklarna är allt från en fjärdedels spalt till en sida för de största. Spännvidden är global: inte bara människor från den amerikanska och den europeiska kontinenten finns med, utan även många artiklar från Asien och Afrika. Likaså sträcker den sig över alla kyrkofamiljer från de ortodoxa till pingstvännen, inklusive mer marginella rörelser som mormoner och Christian Science. Fokus ligger inte endast på teologer och kyrkomän, utan även «vanliga» kristna.

Från Sverige finns ett fåtal personer med, och här får man finna sig i några lustiga stavningar, t.ex. när det står om P. P. Waldenström att han satt i Sveriges «Ricksdag» och dog i «Ludingo». Sådana misstag kan man finna sig i när de är sällsynta, lätta att tolka och det verkar vara god akribi på innehållet i övrigt. *Dictionary of Christian Biography* är med andra ord ett inte oävet hjälpmedel när man vill slå upp framför allt för vår tid mindre kända helgon, påvar, teologer men inte minst andra betydelsefulla kvinnor och män i historien. Till detta kommer att det är roande med den lätt surrealistiska känsla man får av att läsa artiklarna i tur och ordning.

Ola Sigurdson

Ninna Edgardh Beckman: *Feminism och liturgi – en ecklesiologisk studie*. 500 sid. Verbum, Stockholm 2001.

Redan i första meningen sätts det kvinnliga perspektivet och erfarenheten i centrum: «Hur kände sig Eva, när hon fick både Gud och sin man emot sig?» Berättelsen appellerar väl till syftet att undersöka liturgi, feminism och ecklesiologi. Det övergripande perspektivet är ecklesiologin med vars hjälp Ninna Edgardh Beckman försöker hålla samman troslära med liturgisk praktik, feministisk ambition med kristen och empiriskt iakttagbar kyrka med trons och visionens kyrka. Avhandlingens övergripande syfte är att undersöka hur ett feministiskt ecklesiologiskt perspektiv kan vara den feministiska liturgiska rörelsen till hjälp i att hantera de olika dilemman som den ställs inför i praxis.

Primärt undersöks 31 gudstjänster, mässor i Svenska kyrkan, ekumeniska gudstjänster samt inspirationsmaterial för gudstjänster. En innehållslig begränsning har gjorts till: nya former för att dela erfarenhet av sökande och tro, förnyelse av språk och form i gudstjänsten samt ledarskap och beslutsfattande. Urvalet är kvalitativt med relevans i förhållande till de problem som undersöks och syftar inte till representativitet i kvantitativ mening.

Förf. diskuterar skillnaden mellan att studera handböckernas texter och gudstjänstmaterial vilka uppkommit som en reaktion på upplevda missförhållanden. Gudstjänsterna som studeras har i allmänhet inte varit avsett att upprepas till skillnad från handboks-material. Något material utgörs av gudstjänstdeltagarnas minnen. I den källkritiska diskussionen glömmes förf. att dessa minnen till stor del måste förutsättas vara emotionellt laddade. Den feministisk-teologiska kontexten till det svenska materialet presenteras med utgångspunkt i begreppen kritik och rekonstruktion. Feministisk kritik av kristen gudstjänstradition och vad som betecknas som de konstruktiva alternativ som gestaltas i den feministiska liturgiska rörelsen diskuteras. Bibelanvändningen i gudstjänsten, det verbala språket samt hur gudstjänsterna gestaltas behandlas. Förf. pekar på två frågor som handlar om gestaltning och som hon menar i hög grad har med makt, auktoritet och kontroll att göra, nämligen kvinnors rätt till ämbetet och regleringen som omgärdar firandet av sakramenten. Den liturgiska feministiska rörelsen framställs som en rörelse vilken betonar Guds immanens, med bejakande av skapelsens inneboende helighet. Däremot finns en återhållsamhet vad gäller kristologi, liksom vad gäller en transcendent gudsbild.

I kapitlet »Dilemma och strategier» förs en teoretisk diskussion om den feministiska liturgiska rörelsens ambition att rekonstruera kristen gudstjänstradition och hur detta har relaterats till könsteoretiska förutsättningar samt hur relationen till den feministiska rörelsens ambition att vara kyrka skiljer sig från hur kristen kyrka hittills tagit gestalt.

Gudstjänsterna analyseras med särskild hänsyn till »rituella och systematisk-teologiska tendenser». Den första materialgruppen består av gudstjänster som »ligger förhållandevis nära den kristna gudstjänstens grundstruktur eller *ordo*». Analys-schemat följer mässans uppbyggnad: Inledningen, Ordet, Måltiden och Avslutningen. Den andra materialgruppen utgörs av samlingar som står fria från gudstjänstens *ordo* och som av arrangörerna inte självklart kallats för gudstjänst. Resultaten sätts in i en ecklesiologisk reflexion över den feministisk liturgiska rörelsen och då primärt som den kommit till uttryck i materialet. Förf. låter tre olika ecklesiologiska sammanhang brytas mot varandra; den feministiska liturgiska rörelsen, Svenska kyrkan som konfessionellt, juridiskt och geografiskt avgränsad storhet, samt en feministisk tolkning av den ekumeniska visionen av kyrkan som *koinonia*.

En gedigen materialinsamling har genomförts som resulterat i analyser med feministiska förtecken i relation till liturgisk teologi och ecklesiologi. Ibland är det svårt att följa resonemanget då utvecklingar i detal-

jer och sådant som intresserar förf. gör att läsaren riskerar att tappa helhetsbilden. Avhandlingens resultat är glasklart: att den feministiska liturgiska rörelsens anspråk handlar på kort sikt om att skapa utrymme för kvinnor att fira gudstjänst på nya sätt uttryckt i visionen om kvinnokyrkans jämlika lärjungaskap, i *exodus* från patriarkala strukturer. Vidare visas att kravet i förlängningen går längre, till en förändring av hela den kyrkliga gemenskapens rituella språk, liksom av sätten att strukturera makt och kön i både kyrka och samhälle. Det är i detta perspektiv som en ecklesiologisk förståelse där feministiskt tänkande finns med blir viktig.

En uppenbar risk finns för feltolkningar i den vetenskapliga analysen då förf. i några fall varit gudstjänstledare/deltagare och är djupt känslomässigt knuten till materialet. Problem uppstår vid analys av eget agerande och egna texter t.ex. när dikten Sofias lov lyfts fram. För läsaren framgår det inte om det är forskaren eller diktaren som karakteriserar texten som »en bekännelse-text, även om språket är mer poetiskt än dogmatiskt» (s. 270). Det personliga engagemanget får även till följd att avhandlingen i vissa delar framstår som normativ. Förf. markerar tydligt att hon både vill diskutera och föreslå lösningar och att hon ser sin forskning som en del av ett feministiskt förändringsprojekt. En grundläggande lösning för kyrkans kvinnor ser förf. i en förvandling av kyrkans självförståelse i teori och praktik så att kvinnors intressen räknas som fullt ut gemensamma intressen. Hon ser den feministiska rörelsen som ett försök att temporärt och i mindre skala gestalta en sida av kyrkan.

För den som vill förstå den feministiska rörelsens liturgiteologiska tankar vad gäller såväl principiellt övergripande som enskilda moment som processioner, syndabekännelse, psalmer, nattvardens liturgi etc. finns en användbar diskussion i förf.:s avhandling *Feminism och liturgi – en ecklesiologisk studie*.

Jan-Olof Aggedal

Werner G. Jeanrond: *Gudstro (Teologiska reflexioner II)*. 183 sid. Arcus Förlag, Lund 2001.

Werner Jeanrond ger ännu en gång ut en bok om Gud, som är avsedd för en bredare allmänhet. Den förra i samma serie, *Guds närvaro*, kom 1998. Jeanrond blandar vetenskapliga utredningar med reflexioner över kyrkolivet och kulturartiklar. Liksom förra gången har han samlat artiklar och föreläsningar från olika sammanhang till en volym. Författarens engagemang för att teologi ska vara en offentlig reflexion om Gud materialiseras. Texterna varierar i stil och längd,